

Abdulla Avloniy Ijodida Yetakchi O'rin Egallagan Ta'limiy Axloqiy Hamda Pedagogik Qarashlar

Ergasheva Marjona Qobilovna

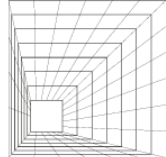
Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika universiteti , tillar fakulteti , o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

Annotatsiya: Abdulla avloniyning ta'lim- tarbiya sohasidagi qarashlari o'zbek xalqining ruhiyati, turmush tarzi, milliy qadriyatlari bilan chambarchas bog'langanligi adibning boy pedagogik merosi ta'lim tarbiyaviy masalalarini rivojlantirish , uni o'quvchilar qalbida shakllantirishda axloqiy va ma'naviy barkamol tarbiyalashda milliy maktab bo'lib xizmat qilganini o'rganib chiqish davr talabiga aylanmoqda

Kalit so'zlar : Ta'lim , milliy qadriyat , tarbiya , taraqqiyot, ma'rifat

Abdulla Avloniyning ta'lim-tarbiya sohasidagi qarashlari o'zbek xalqining ruhiyati, turmush tarzi, milliy qadriyatlari bilan chambarchas bog'langan. Uning boy pedagogik merosi milliy maktab, milliy pedagogikani rivojlantirishda qimmatbaho manba bo'lib xizmat qiladi. Shu ma'noda Avloniyning siymosi, faoliyati biz uchun qadrlidir. Taniqli ma'rifatparvar adib Abdulla Avloniy pedagogik fikr taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shgan, o'z asarlarida o'zbek xalqining eng yaxshi an'alarini, ta'lim-tarbiyaga oid muhim hayotiy masalani aks ettirgan pedagog, olimdir. Abdulla Avloniy xalq orasida ilg'or fikrlarni tarqatishda, ilm va ma'rifatni tashviq qilishda gazeta, jurnallarning roli g'oyat katta ekanligini yaxshi bilar edi. U 1907 yili "Shuhrat , "Osiyo" nomli gazetalar chiqarib unga muharrirlik qiladi. Gazetaning birinchi sonida matbuotning roli, gazetaning vazifasi haqida fikr yuritib, "Matbuot har insonga o'z holini ko'rsatuvchi, ahvol olamdan xabar beruvchi, qorong'i kunlarni yorituvchi, xalq orasida ilm, ittifoq, himmat g'oyalari" ni yoyuvchidir deb, baliqning suvsiz yashamog'i mumkin bo'lmagani kabi insonning ham ilmsiz yashamog'i mumkin emasligini uqtiradi. XX asr boshlarida O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy hayotida pedagogik fikrlarning rivojida Abdulla Avloniy alohida o'rin egalladi, butun faoliyati davrida u o'z xalqiga xizmat qiladigan komil insonni yetishtirish, uning ma'naviyatini shakllantirishga alohida e'tibor berdi. Abdulla Avloniy "Usuli jadid" maktablari uchun to'rt qismdan iborat "Adabiyot yoxud milliy she'rlar " hamda "Birinchi muallim" (1912), "Turkiy guliston yoxud axloq" (1913), " Ikkinchi muallim" (1915), " Maktab gulistoni" (1917) kabi darslik va o'qish kitoblari yaratdi. Bu asarlarida hamda publitsistik maqolalarida dunyo xalqlari madaniyatini, ilm-fanni, maktab va maorifni ulug'lab, o'z xalqini ilimli, madaniyatli bo'lishga chaqiradi. XX asr boshlarida yangi maktablar uchun yozilgan alifbelar anchagina edi. Shular orasida Avloniyning "Birinchi muallim"i ham o'ziga xos o'ringa ega; "Birinchi muallim" 1917 yil to'ntarishiga qadar 4 marta nashr etilgan. Avloniy uni yozishda mavjud darsliklarga, birinchi navbatda Saidrasul Aziziyning " Ustozi avval" iga suyanadi (dars berish jarayonida orttirgan tajribalaridan samarali foydalanadi). Avloniyning "Ikkinchi muallim" kitobi "Birinchi muallim" kitobining uzviy davomidir. Biz birinchi kitobini, shartli ravishda, alifbe deb, ikkinchi kitobini xrestomatiya deb atasak joiz bo'lar, desak xato bo'lmas. Kitob maktabni olqishlovchi she'r bilan boshlanadi:

Maktab sizi inson qilur,
Maktab hayot ehson qilur,
Maktab g'ami vayron qilur,
G'ayrat qilib o'qing, o'g'lon!
Maktabdadur ilmu kamol,

Maktabdador husnu jamol,
Maktabdador milliy xayol,
G'ayrat qilib o'qing, o'g'lon!

Bu she'ra Avloniy maktabni insonning najot yo'li, hayotning gulshani, kishilarni kamolot sari safarbar qiluvchi kuch, deb maqtaydi. Abdulla Avloniyning pedagogikaga oid asarlari ichida "Turkiy guliston yoxud axloq" asari XX asr boshlaridagi pedagogik fikrlar taraqqiyotini o'rganish sohasida katta ahamiyatga molikdir. "Turkiy guliston yoxud axloq" asari axloqiy va ta'limiy tarbiyaviy asardir. Asarda insonlarni "yaxshilikka chaqiruvchi, yomonlardan qaytaruvchi" bir ilm axloq haqida fikr yuritiladi. Abdulla Avloniy pedagog sifatida bola tarbiyasining roli haqida fikr yuritib "Agar bir kishi yoshligida nafs buzilib, tarbiyasiz, axloqsiz bo'lib o'sdimi, allohu akbar, bunday kishilardan yaxshilik kutmoq yerdan turub yulduzlarga qo'l uzatmak kabitur", - deydi. Uning fikricha, bolalarda axloqiy xislatlarning tarkib topishida ijtimoiy muhit, oilaviy sharoit va bolaning atrofidagi kishilar g'oyat katta ahamiyatga ega. O'zbek pedagogikasi tarixida Abdulla Avloniy birinchi marta pedagogikaga "Pedagogiya", ya'ni bola tarbiyasining fanidir, deb ta'rif berdi. Tabiiy bunday ta'rif Avloniyning pedagogika fanini yaxshi bilganligidan dalolat beradi. Abdulla Avloniy bola tarbiyasini nisbiy ravishda quyidagi to'rt bo'limga ajratadi:

1. "Tarbiyaning zamoni".
2. "Badan tarbiyasi".
3. "Fikr tarbiyasi".
4. "Axloq tarbiyasi".

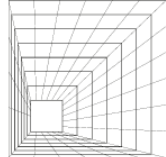
Shoirning "Ikkinchi muallim" dagi "Maktabga da'vat" she'rida ham muallif bevosita yosh kitobxonamurojaat qilib yozadi:

Boqdi Gunash panjaradan bizlarga,
Yotma deyur barcha o'g'il qizlarga.
Nolay faryod qilib barcha qush:
Maktabingiz vaqti,-deyur sizlarga.
Boshladi har kish o'z ishin ishlarga,
Siz-da turing, maktabingiz izlarga.
Siz-da kitoblarni(ng) oling shavq ila,
Tez yuguring ilm yo'lin gezlarga.

Shoir ta'kidida tongning otishi, shirin uyqudan ko'z ochishi o'z va ramziy ma'no kasb etgan. Avvalo, saharda chiqqan quyosh o'zining harir ro'molini endigina olgan bir paytda, panjaradan mo'ralab, uxlab yotgan bolakayni o'z nurlari bilan erkalab uyg'otishi, shuningdek, tong qushlarning parvozi, chug'urchiqlanishi, bolariyu buzoqlarni erta uyg'otib, kundalik "mashg'ulotiga undagani kabi kichkintoy o'g'il qizlarga ham kitob-daftarni qo'lga olib, ilm yo'lini izlashga da'vat etayotgani anglashiladi. Avloniy hayoti va ijodiga oid ma'lumotlar maktab darsliklaridan ham o'rin olgan. Ko'rinadiki, she'rlar mavzu jihatdan bir, ammo ularning talqini, badiiy ifodasi murakkablasha borgan. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, Abdulla Avloniy yaratgan asarlarining bosh g'oyasida "Tarbiyaga e'tibor" tushunchasi yotadi. Zero, Insonni inson qilib turuvchi eng muhim narsa ham albatta Ta'lim tarbiyadir. Abdulla Avloniy yaratgan asarlar xalqimiz orasida hali hanuzgacha o'ziga xos maktab vazifani o'tab kelmoqda.

References

1. Barakayev R. "A. Avloniy va bolalar adabiyoti". T: Fan, 2004.
2. "Bolalar adabiyoti va zamonaviylik". T: Fan 1981.

-
3. Дилова Н.Г. (2018). Важность совместного обучения в повышении эффективности начального образования. International scientific review of the problems and prospects of modern science and education. С. 90-91.
 4. Dilova N.G. (2021). Sharq allomalarining ilmiy merosi – uchinchi renesans